

УДК 811.111'373.6'25:796.032-056.26
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.2.1/24>

Новосадська О. Б.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Дячок Т. П.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ ПАРАЛІМПІЙСЬКОЇ ЛЕКСИКИ

У статті проаналізовано способи творення та здійснено перекладацький аналіз паралімпійської лексики англійської мови. В статті надано визначення поняття «паралімпійська лексика», встановлено її роль у професійному спілкуванні, визначено час та причини її появи в англійській мові. Також у статті з'ясовано поняття «спосіб творення», «спосіб перекладу», «перекладацька трансформація».

Паралімпійська лексика представлена словами та словосполученнями, що називають професійні поняття однойменної сфери. Це дозволяє віднести її до професійно маркованої лексики окремої сфери спорту, яка вживається у фаховому спілкуванні. Паралімпійська лексика з'явилась і поширилась завдяки появі міжнародних змагань для людей з обмеженими можливостями.

В статті встановлено, що англійськомовну паралімпійську лексику утворено морфологічним, морфолого-синтаксичним, синтаксичним, семантичним і комбінованим шляхом. Морфологічний спосіб виявляється в афіксальному творенні лексем паралімпійської сфери. Префікси, за допомогою яких формуються визначені одиниці, мають переважно грецьке походження. Морфолого-синтаксичний шлях формування вказаних одиниць виявляє словоскладання, завдяки якому утворюються складні одиниці та скорочення, за допомогою якого формуються абрєвійовані лексеми.

Однією із характерних рис англійськомовного паралімпійського лексикону є наявність в ньому сполук, що містять більше шести компонентів. Сполуки із різною кількістю компонентів формуються синтаксичним шляхом. Метафорична лексика сфери виявляє семантичний спосіб формування визначеного шару лексикону англійської мови. Комбінований спосіб творення англійськомовної паралімпійської лексики актуалізований словосполученнями, що містять абрєвіатури, цифри.

Переклад паралімпійської лексики англійської мови здійснюється транскодуванням, калькуванням, описово та за допомогою еквівалентів української мови. Для перекладу словосполучень вживаються перекладацькі трансформації, які можуть поєднуватись. Абрєвійовані англійськомовні одиниці паралімпійського лексикону передаються повними українськомовними еквівалентами.

Ключові слова: англійська мова, паралімпійська лексика, спосіб творення, спосіб перекладу, перекладацька трансформація.

Постановка проблеми. Лексичний шар будь-якої мови є одним із найбільш «рухомих», таких, що постійно змінюється та оновлюється. Це не тільки сприяє розвитку мови загалом, на чому наголошують багато науковців [2, с. 14; 3, с. 7; 6, с. 140], але й визначає необхідність безперервного вивчення способів та механізмів творення лексичних одиниць, здійснення її перекладацького аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією із найбільш динамічних з-поміж інших шарів лексичного складу англійської мови є спортивна лексика та термінологія, яка вже неодно-

разово підлягала аналізу як з позицій її творення [1; 8], так і з огляду на її переклад [5; 8]. Попри загальний інтерес до спортивного лексикону, ще й донині поза увагою науковців залишається паралімпійська лексика, яку можна вважати окремим шаром спортивної лексики у зв'язку з існуванням спорту для людей з обмеженими можливостями, цільових міжнародних спортивних змагань для людей-інвалідів, тобто паралімпійських ігор (*Paralympic games*). В англійській мові він отримав назву *disability sport*.

Постановка завдання. Цей факт визначає мету розвідки, що полягає у встановленні спосо-

бів творення та перекладу англійськомовної паралімпійської лексики. Зауважимо, що вказані одиниці є засобами йменування професійних понять відповідної сфери, що дозволяє кваліфікувати їх як одиниці професійної лексики, які вживаються у сфері спорту та поза його межами.

Виклад основного матеріалу. Вперше лексична одиниця *paralympic* з'явилась в англійській мові в 50-ті рр. ХХ століття під час підготовки до перших офіційних змагань спортсменів-інвалідів, що відбулися у 1960 році в Римі. Поширення вказана лексема здобула лише в 80-ті рр. ХХ століття. Це пов'язано з тим фактом, що навіть при отриманні міжнародного статусу, паралімпійські ігри довго сприймалися як дещо другорядне стосовно олімпійських.

Сама лексема *paralympic* вважалася контамінацією двох основ *paraplegic* (*a person affected by paralysis of the legs and lower body – людина, що страждає від паралічу ніг і нижніх кінцівок*) та *Olympics* – *Олімпійські ігри*. Подібний спосіб словотворення отримав поширення в англійській мові у другій половині ХХ століття. Творення визначеної одиниці дозволило вирішити два завдання: пов'язати паралімпійські змагання з Олімпійськими іграми (обидва заходи було організовано за одним принципом та проводилися один раз у чотири роки), вказати на відмінну рису таких змагань, підкреслюючи особливості здоров'я їх учасників. Зауважимо, що можливість брати участь у перших паралімпійських змаганнях отримали лише спортсмени, які мали пошкодження хребта (*paraplegic sports people*).

З 1988 року лексему *paralympic* розглядають як таку, що складається із *para* (від грецьк. *біля*) та *Olympics*, має значення міжнародні спортивні змагання, в яких беруть участь спортсмени з різними видами інвалідності та які проводяться паралельно з олімпійськими. В подібній інтерпретації одиниця *Paraolympics* була вперше використана при проведенні літніх ігор в Сеулі у 1988 році [9, с. 19]. Таким чином, відбулася не тільки деетимологізація значення слова, але й зміна його словотвірної парадигми. Написання слова з великої літери залишилось, що свідчить про збереження слова статусу власного імені.

Грецький прийменник *para* почав використовуватися для йменування різних видів спортивних змагань для людей з обмеженими можливостями та дозволив замінити невідомі широкому загалу найменування з абrevіатурою *IPM* (*International Paralympic Committee – Міжнародний Паралімпійський Комітет*), зокрема: *IPM swimming* – *para swimming*, *IPC athletics* – *para athletics*, *IPC*

biathlon – *para biathlon*. Префікс *para* почав заміняти й інші компоненти у сполуках сфери, зокрема: *para-tennis* – *wheelchair tennis*, *paravolley* – *sitting volleyball*. Визначений префіксоїд почав використовуватися у нових одиницях, що не мають відношення до паралімпіки: *paraorchestra* – *оркестр музикантів із інвалідністю*. Отже, можна говорити про асиміляцію та продуктивність грецького префіксоїда *para* в англійській мові.

Зауважимо, що контамінацію відносять до морфолого-синтаксичних способів творення лексичних засобів [3, с. 56], у той час як префіксацію – до морфологічних способів, власне до афіксації [3, с. 33]. Спосіб творення при цьому розглядається нами як «тип утворення похідних лексичних одиниць певної семантико-структурної групи, що формуються в результаті взаємодії між похідними одиницями, з одного боку, та тими, від яких вони походять, з іншого» [1, с. 50].

Префіксальним шляхом утворено й інші одиниці сфери. При цьому більша кількість префіксів має грецьке походження: *parasports*, *monoski*, *exoskeleton*, *cyberolympics*. Творення лексем визначеної сфери здійснюються також суфіксальним і префіксально-суфіксальним шляхом: *mobilizer*, *crigger*, *impaired*, *snooker*, *para-snowboarder*, *parakayaker*, *para-archer*, *para-cyclist*, *parabiathlon*, *monoskier*, *para-rowing*, *para-dressage*, *paralympian*, *para-snowboarder*, *paradressage*, *paraswimmer*, *para-skier*, *para-dancer*, *para-racer*, *non-shooting*.

Зауважимо також, що суфікси є також елементами одиниць, утворених словоскладанням, яке є власне морфолого-синтаксичним способом утворення складних лексем сфери, наприклад: *hand-cyclist*, *sit-skier*, *mentally-impaired*, *visually-impaired*, *dartchery*, *free-wheeling*, *para-snowboarder*. Подібні лексеми можуть бути утворені і безафіксальним шляхом, містити лише корені або основи у своєму складі: *touchpad*, *wheelchair*, *goalball*, *deaflympics*, *eyeshades*, *handbike*, *mouth-control*, *eyeshade*, *post-polios*.

Складні лексеми можуть бути також компонентами сполук, що вважаються синтаксичними утвореннями [3, с. 61], зокрема: *disabled-friendly facilities*, *in-water starts*, *wheelchair-bound sportsman*, *wheelchair curling*, *brain-computer interface*, *partially-hearing athlete*, *visually-impaired sprinter*, *venue-specific accessibility training*, *leg-less snowboarder*.

Більшість лексичних одиниць англійської мови, що вживаються у визначеній сфері спорту, є словосполученнями, які складаються з: двох

(*disabled sport, amputee sprinter, Special Olympics, Bionic Olympics, Invictus Games, sitting athletes, sitting volleyball, brain-computer interface, athletes with quadriplegia, sprinter in a wheelchair, training for accessibility, off-field guides, prosthetic specialist, assistive technologies, walking frame, motorised prostheses, adaptive sport, disability sport, Paralympic sports, Para cycling, deaf sports, blind sports, visually-impaired sports, sledge hockey, sitting crosscountry, wheelchair fencing, recreational rugby, ricing pilot, bionic pilot, motability scheme, classification panel, comparable sightlines*); трьох (*wheelchair accessible exit, wheelchair tennis ace, wheelchair racing champ, principles of accessible village, sledge hockey team completely blind swimmer, a sportsperson with partial blindness impaired alpine skier, a alpine skier with impairment, disabled ski team, little people athlete, intelligent control device*);

чотирьох (*loan of power and manual wheelchairs, tactile ground surface indicator, visual fire alarm system, partially hearing impaired athlete, athlete with a range of physical disabilities*); п'яти (*Paralympic torch relay media guide, team welcome ceremony in Paralympic village, Paralympic Games integration and coordination department, wheelchair user accessible viewing areas, national specialised sports training centre*); шести та більше (*pilots with a complete or severe loss of motor function, pilots with one or both arms amputated above or below the elbow, official World Para Powerlifting approved bench, athletes with the least severe level of leg and trunk impairment, athletes with an impairment in the lower limb(s) and/or in the upper limb in the non-shooting arm*). Дво- та трикомпонентні лексичні одиниці є найбільш поширеними в англійськомовному паралімпійському лексиконі. Його своєрідністю є також наявність словосполучень із значною кількістю компонентів (шість і більше).

Відмітною ознакою досліджуваного шару лексикону англійської мови є також наявність в ньому великої кількості скорочених одиниць, представлених, в першу чергу, аббревіатурами: *IPC – International Paralympic Committee, NPC – National Paralympic Committee, ICSD – the International Committee of Sports for the Deaf, PVP – Paralympic village plaza, PSD – Paralympic school day, PJMPA – Paralympic joint marketing program agreement, IST – international standard for testing, ISA – international symbol of access, GRIP – Games Readiness Integrated Planning*. Аббревіацію, як і будь-яке інше скорочення, відносять до морфолого-синтаксичних способів формування лексичних одиниць [3, с. 53].

В аналізованому шарі лексики англійської мови існують також словосполучення, утворені шляхом поєднання аббревіатур і повних частин мови, тобто йдеться про комбінований спосіб творення словосполучень, наприклад: *PTR uniform, NPC chef de mission, IPC-OCOG ticketing agreement, Americas PC, authority for IPC testing, NPC services center, pilots with SCIs, NPC relations section*. Також у складі англійськомовних сполук сфери можуть використовуватися цифри, наприклад: *men's 10-km sitting event, men's 15-kilometer sitting cross-country event, 1.49-mile pursuit sitting biathlon, football 7-a-side – футбол 7 на 7 гравців*.

Наявними в досліджуваному лексиконі є однокомпонентні терміни, що складаються лише з кореня або з кореня та закінчення, зокрема: *avatar, boccia, bucket, blades, escort, quads, orthoses, boards*.

Зауважимо, що деякі із зазначених одиниць утворились шляхом семантичної деривації, тобто семантичним способом, що виявляється у «зміні значення мовної одиниці, яке здійснюється без зміни її форми» [7, с. 216]. Основним механізмом формування вторинного значення лексем паралімпійської сфери є метафора, значення якої формується за схожістю референтів, що порівнюються в ній.

Так, наприклад лексема *blade* почала вживатись у досліджуваній сфері в значенні «з'ємні бігові протези», оскільки подібні протези нагадують вигнуті леза. Визначена лексема стала основою для створення сполуки сфери *blade runner*, що вживається для йменування бігунів на протезах подібної конструкції. Іншою одиницею, значення якої було переосмислено, є лексема *pilot*, що вживається для йменування учасника нових змагань для інвалідів під назвою *Кібатлон (Cyathlon)* [10, с. 76]. У даному випадку відбувається порівняння пілота, що керує літаком або гоночним болідом і спортсмена, що пілотує складні технологічні устрої, які необхідні для участі у визначеному виді змагань.

Завдяки метафоризації в англійськомовному лексиконі паралімпіки почали вживатись також такі одиниці, як: *outrigger – устрій для утримання парализника, розташований вертикально (виносні кочети шлюпки для її стабілізації в воді); avatar – цифровий прототип параспортсмена – учасника змагань з використанням інтерфейсу (зображення людини, користувача комп'ютера, що бере участь у комп'ютерних іграх); exoskeleton – екзоскелет, активні високотехнологічні протези, що дозволяють паралізованій людині пересуватись (тверда зовнішня*

оболонка, що покриває та захищає тіла деяких живих організмів).

Семантичні лексичні квантори, що включають семантичні неологізми [11, с. 76], також утворюються шляхом метафоричного переосмислення одиниць загального лексикону: *bucket* – спеціальне сидіння для монолижі, *leg* – протез.

Розвиток і важливість паралімпійського спорту та Паралімпійських ігор, поширення фахової лексики у різних типах дискурсів, пов'язаних із подіями, що відбуваються у відповідній сфері, призводить до необхідності з'ясування способів перекладу визначених одиниць. Під способом перекладу розуміємо «конкретну перекладацьку дію, вживання якої сприяє досягненню конкретної перекладацької цілі» [8, с. 214]. Найбільш поширеним серед транскодування, «коли звукова та графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу» [4, с. 280], є: змішане транскодування – «переважне застосування транскрибування з елементами транслітерування» [4, с. 280] (*para-sportsman* – пара-спортсмен, *para-kayaker* – пара-кайкер); адаптивне транскодування – «форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної або граматичної структури мови перекладу» [4, с. 280] (*paralympic* – паралімпійський, *exoskeleton* – екзоскелет, *prosthesis* – протез, *para-hockey* – пара-хокей, *para-athletics* – пара-атлетика).

Також для перекладу паралімпійської лексики англійської мови вживається калькування – «спосіб перекладу нових слів (термінів), коли відповідником простого чи (частіше) складного слова (терміну) вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику» [4, с. 283]: *wheelchair* – інвалідний візок, *blackened goggles* – затемнені окуляри, *spinal cord* – спинний мозок.

Також калькування може поєднуватися з транскодуванням: *para-swimmer* – пара-плавець, *para-archery* – парастрілянина з лука, *паралучництво*, *treaty for the rights of people with disabilities* – договір про права людей з інвалідністю, *optional starting platforms* – додаткові стартіві платформи, *racing manual tricycle* – гоночний ручний трицикл; *paralympics team* – паралімпійська команда; *blind paralympian* – сліпий паралімпієць. Вживаються для перекладу паралімпійської лексики англійської мови й еквіваленти української мови: *hurdle* – перешкода, *snooker* – більярд.

Перекладі англійськомовної паралімпійської лексики здійснюється й описово, «коли слово, словосполучення, термін чи фразеологізм замі-

нюється в мові перекладу словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення (терміна)» [4, с. 287]: *captioning* – система підпису для учасників змагань; *escort* – допоміжний персонал у громадських місцях для допомоги людям з обмеженими можливостями; *tappers* – персонал, що подає звукові сигнали під час змагань; *partially hearing athlete* – спортсмен, що має частковий слух.

Окрім способів, при відтворенні лексичних одиниць паралімпійської сфери, що складаються із кількох компонентів, залучаються перекладацькі трансформації, тобто «різного роду заміни елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватної передачі із врахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу» [4, с. 300]. Передача визначених одиниць вимагає, в першу чергу, застосування таких трансформацій, як: перестановка слів (*international standard for athlete evaluation* – міжнародний стандарт оцінки спортсменів, *double hand transplant* – подвійна трансплантація руки); додавання слів (*adaptive sports* – адаптивні види спорту; *chief classifier* – головний класифікатор змагань); заміна частини мови (*paralympic athletes* – спортсмени-паралімпійці; *prosthetic specialist* – спеціаліст з протезування).

Поєднання кількох перекладацьких трансформацій виявляється у застосуванні, так званої, комплексної трансформації: *tactile ground surface indicator* – тактильні індикатори на землі (перестановка слів, вилучення слова); *physically challenged participants* – учасники з фізичними обмеженнями, *sitting volleyball* – волейбол сидячи (перестановка слів, заміна частини мови); *wheelchair fencing* – паралімпійське фехтування (перестановка слів, лексична заміна).

Абревіювані одиниці, наявні в паралімпійському лексиконі англійської мови, відтворюються переважно своїми повними еквівалентами, що існують в українській мові: *IWRF* (*The International Wheelchair Rugby Federation*) – Міжнародна федерація регбі на інвалідних візках; *IPC* (*International Paralympic Committee*) – Міжнародний паралімпійський комітет; *NPC* (*National Paralympic Committee*) – Національний паралімпійський комітет; *ICSD* (*the International Committee of Sports for the Deaf*) – Міжнародний комітет з видів спорту для людей з обмеженим слухом. При перекладі подібних одиниць перекладач повинен не тільки знати їх повні форми у вихідній мові, але й дотримуватись принципів політичної

коректності при йменуванні осіб, які мають ті чи інші обмежені фізичні можливості.

Висновки та перспективи дослідження.

Отже, паралімпійський лексикон почав розвиватись у англійській мові у другій половині ХХ століття. Його одиниці утворювались різними способами: морфологічним (афіксально), морфолого-синтаксичним (словоскладанням, скороченням), синтаксичним, семантичним і комбінованим. Переклад англійськомовних лексем паралімпійської сфери здійснюється транскодуванням, що може вжи-

ватись з калькуванням, суто калькуванням, описом, еквівалентними україномовними одиницями Також для перекладу словосполук паралімпійської сфери вживаються перекладацькі трансформації: прості (перестановка, додавання слів, заміна частини мови), комплексні. Абревійовані одиниці паралімпійської лексики англійської мови відтворюються переважно повними еквівалентами української мови. **Перспективи** подальших досліджень вбачаємо у вивченні комунікативно-прагматичного потенціалу паралімпійської лексики у англійськомовних текстах.

Список літератури:

1. Дмитрошкін Д. Е. Особливості утворення спортивних термінів. *Нова філологія*. 2010. № 42. С. 49–56.
2. Зацний Ю. А. Сучасний англійськомовний світ і збагачення словникового складу. Львів : ПАІС, 2007. 228 с.
3. Єнікєєва С. М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови: монографія. Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2006. 302 с.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
5. Катрич К. О. Термінологічна система спорту: проблема перекладу спортивних термінів у публіцистичному тексті. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2009. № 13. (176). С. 122–125.
6. Кізіль М. А. Соціофункціональні аспекти формування та розвитку метатерміносистеми сфери комп'ютерних технологій англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна» : збірник наукових праць. 2015. Вип. 56. С. 140–142.
7. Кушч Е. О. Семантичні аспекти міграції та способи перекладу англійської термінологічної лексики. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1. С. 215–221.
8. Фесенко І. М. Спортивна термінологія сучасної англійської мови та її переклад (на матеріалі тенісної термінології). *Нова філологія*. 2011. № 46. С. 212–216.
9. Brittain I. *The Paralympic Games*. London : Routledge, 2009. 192 p.
10. Jackson-Brown C. *Disability, the Media and the Paralympic Games*. London : Routledge, 2022. 220 p.
11. Kushch E., Bialyk V., Zhykhareva O., Stavtseva V., Taran S. *Lexical Quantors: From Term to Discursive Practice. Theory and Practice of Translation*. 2022. № 1 (22). P. 75–85.

Novosadska O. B., Diachok T. P. WAYS OF FORMING AND TRANSLATION OF ENGLISH-LANGUAGE PARAOLYMPIC VOCABULARY

The article focuses on the analysis of ways of forming of English-language Paralympic vocabulary. The notions of «Paralympic vocabulary», «way of forming», «way of translation» «translation transformation» are defined, time and reasons of emergence of Paralympic vocabulary in the English language are also clarified in the article. Its translation analysis is also done in it.

The Paralympic vocabulary is represented by words and word combinations designating professional notions of the correspondent sphere. It makes possible to attribute it to the professionally marked vocabulary of a separate sphere of sports, used in professional communication. Paralympic vocabulary appeared and spread because of emergence of international competitions for people with disabilities.

The English-language Paralympic lexical units are created morphologically, morphologically-syntactically, syntactically, semantically and in a combined way. Morphological way of forming is revealed in affixal way of forming of lexemes of the Paralympic sphere. Prefixes with the help of which these lexemes are formed are mainly of Greek origin. Morphologically-syntactic way of forming is revealed in compounding and shortening, due to which compound and abbreviated lexical units appeared.

Existence of word combinations containing more than six components are considered to be one of the peculiar features of the English-language Paralympic lexicon. Word combinations with different number of components are formed syntactically. The metaphorical vocabulary of the sphere reveals the semantic way of forming of units of the English-language Paralympic lexics. The combined way of forming of English-language is actualized with the help of word combinations with abbreviations and numbers.

Translation of Paralympic lexical units of the English language is done by means of transcoding, calquing, Ukrainian equivalents, and descriptively. Word combinations of the analyzed lexicon are translated with the help of translating transformations. Abbreviated units of English-language Paralympic lexics are translated by means of their full Ukrainian equivalents.

Key words: *the English language, Paralympic lexics, way of forming, way of translation, translation transformation.*